

АХРОМАТИЧНІ КОЛЬОРИ У ТВОРЧОСТІ ЄВГЕНА ПИЛИПОВИЧА ГУЦАЛА

Кольороназви як невід’ємна частина світу художнього твору становлять надзвичайно цікавий та невичерпний матеріал для філологічних досліджень. Проблема семантики кольоративів, їх кількісний склад та естетична значущість у поетичних і прозових текстах постійно перебуває в полі зору науковців. Вивченням кольороназв із різних позицій займалися І. Л. Бабій, Г. А. Губарева, В. В. Дятчук, Л. О. Пустовіт, Т. С. Ковальова, А. П. Критенко, О. Б. Кузьміна, С. П. Муляр та інші.

Значення лексики на позначення кольору в художньому мовленні важко переоцінити, адже колірний компонент образу є одним із важливих засобів створення словесного живопису, емоційності та виразності. Євген Пилипович Гуцало використовує широку гаму кольорів разом з їх відтінками. Мета цієї статті – з’ясувати символічне значення ахроматичних кольоропозначень у його творчості. Безперечно, одна й та сама фарба може мати різне, а часом і зовсім протилежне значення. Символічна наповненість залежить від самого митця, від його індивідуальної манери слововживання саме такого кольору і з даним підтекстом [6, 102].

Виходячи з цього, ахроматичні кольоропозначення (*білий, чорний і всі проміжні між ними сірі кольори*) мають як позитивну, так і негативну семантику. Їх використання спирається на традиційну символіку в протиставленнях «чорне – біле».

У художньому мовленні лексеми із семою «білий колір», крім колірної ознаки, мають символічне, образне уявлення «яскравий, світлий» і переносне «радісний». Найдавніші символічні значення білого в основному позитивні. Як стверджує О. Б. Кузьміна, в українському етнокультурному просторі феномен білого кольору інтегрує одночасно колір світла, сонця, життя, родючості, вічності, святості, божества; місяця, смерті; радості та святковості; сакрального для нашої нації кольору житла, одягу; добра, краси, щастя; усього блискучого, прозорого, невидимого, неземного; зими та снігу [5, 13].

Отже, з одного боку, білий колір пов’язаний із світлом, чистотою, добром: *Обличчя вражало чистотою білини* [7, 29]; *Кінь долає течію тугу, як напнуте полотно, й тут, на попутному полотні течії, грають білі лебеді, схожі на розквітлі на воді лілеї* [8, 366]; *Три тополі наче дивуються, що хати ці – білокрилі птахи, які народилися з теплих гніздечок людських рук* [9, 13]; *Рука її злітає білою чайкою, вже й голова в хустині б’ється, – і я злякано відступаю назад* [9, 70]; а з іншого – з абсолютним спокоєм, тривогою, холодом, страхом: *Знову ніч здригається від спалаху – велетенської білої конвульсії, знову виринають у напівзабуття хати, вуличка за городами, чітко вимальована ріденькими деревцями* [7, 24]; *Миттєвий холодок тополь зостався позаду, тепер знову я їхав через блиск білої спеки* [7, 102]; *Музика ця біла, безголоса, живе, тремтить, біліє* [7, 133]; *І гляне йому в душу глибокими очима білуватого смутку* [7, 152]; *Очі гасли, обличчя біліло, губи синіли – жінка сама на себе ставала не схожа, а на якусь мару* [9, 405]; *Все неспокійніше мені стає, все тривожніше біліє іній на шляху* [7, 73]. Негативні оцінні смисли виникають на основі сенсорно-емоційних уявлень і представлені конотаціями «білий – холодний» [5, 13]: *білі клуби холоду* [8, 49]; *білі хрести ледве зводились над могилами* [8, 56]; *губи, мов корінчики – білі* [8, 92]; *губи її побіліли й потоншали* [8, 171].

Білий колір найчастіше представлений у прямому значенні, але в деяких випадках має асоціативне навантаження, зокрема, білизна сорочки може виступати символом подружньої вірності, чистоти: *Біла лляна сорочка, майже прозорого тканин, сніговою метелицею повивала мою рідну жінку, обертаючи її на несправжнє видиво, яке появилось тут невідомо звідки* [9, 420].

У структурі поняття «білий» також розглядаємо елемент із семою «сивий». Асоціація білого із сивиною об'єднується у значення «старий» [5, 15]: *Сиві, як туман, вуса в діда Гапличка летіли на два боки, куштраті брови летіли теж у два боки і ще вгору, а молочне й строчкувате, як стерня, волосся, з розпачливою, диявольською силою поривалось до сонця* [9, 253]; *Павло Голоха – у поліцейському вбранні, усміхнений, з рум'яними щоками, і такий уже сивий, наче тополиний пух* [9, 139]; *зодягнений у полотняну сорочку, з хмарою сивого волосся на голові – скидається на лелеку* [8, 337]; *розпущена куделька її сивого волоссячка, схожого на пучок бабиного літа* [8, 439].

Висока частотність використання білого кольору асоціюється з щастям, життям, красою, святістю, адже білий колір сакральний для багатьох культур, у художній прозі його традиційна семантика – символ невинності, чистоти, непорочності, божественного [3, 302]: *Під напнутими білими вітрилами попливли хмари* [7, 63]; *Білими сніговими вогниками переблискували зірки* [7, 314]; *Головиха у білому веселому платті* (квіточки блакитні в зеленому листячку), *світле волосся розкуйдовилося над розпашілим чолом, рум'янци палахкотять на щоках, а червоні губи так і сміються, показуючи іскристі зуби* [8, 422].

Колористичний ефект сліпучої білизни передають індивідуальні авторські образи: *Сніжно-білі подушки* легкою піною лежали, *наче тобі лебеді поприлітали* [7, 312]; *Ідеш по грузькому піску, а з обох боків над тобою здиблися білі пахучі хвилі* [7, 145]; *В надвечір'ї його біле волосся спалахнуло неправдоподобною білістю* [8, 310]; *м'яке молочне проміння сонця* [8, 243]; *опалий цвіт сніговою піною біліє* [8, 392].

У народі побутує вислів «білий світ», що його часто вживає Євген Гуцало: *Та мене ще й на білому світі не було, коли у вас траплялися на фронті оті перерви між боями* [9, 339]; *Він там тепер не тільки дітьми обріс, а й онуками, робить без просипу в колгоспній конторі, в білих світах не буває* [9, 347]; *Через вузькі розплющені віконця білий світ намагається зазирнути сюди* [9, 44]; *І чим ближчає дуб, тим більше виростає і грізнішає, аж поки в моїх очах виростає так, що затуляє весь видимий білий світ* [9, 41]. Цей фразеологізм має значення «все навколишнє; довкілля».

При використанні назв білого кольору для позначення забарвлення волосся або тіла людини актуалізуються позитивні конотативні семи «гарний, вродливий»: *Біла шия лебедина* виростала посеред цього квітника, *а голова Одарчина була схожа на велику багряну мальву* [9, 178]; *А ще ж очі мої пасуться на Христиній ший, наче з білого мармуру тесаній, по сміхотливих ямочках на паляничках її щічок* [9, 338]; *В привітній усмішці забілили білі міцні зуби* [7, 162].

Помічено, що білий і чорний можуть контрастувати, створюючи класичну кольорову гаму та яскраві образи: *Вишита квітка на кисеті була поновлена чорно-білою заполоччю* [9, 412]; *Тут і молодий з молодого на музику духового оркестру вийшли з хати – наречена в білому шумовинні фати, як водиться, а жених у чорному костюмі, мов грак у весняній борозні* [9, 298]; *Кожну корову чітко видно, наче вона вимальована старанним художником, – видно, якої масті, білі чи чорні латки, прямі чи закручені роги* [9, 6]; *Той чорно-білий малюнок, створений сонцем та хмарою, сяє, промениться, він наче дихає первородним натхненням* [9, 12]; *Любиш ти його (ліс) взимку, чорно-білий, з подушками снігу під*

стовбурами та з вибіленими полотняними простирадлами [9, 9]; *Й тут два щиглі майнули в шелюзі, барвами яскравими засвітилися – горлечка, тім'я і лоб червоні в них, оперення біле та чорне, а що вже веселі та голосисті* [9, 279]; *Чорно-біле* хмарне течиво над головами погрізнішало [7, 119]; *Білі* подихи озерець, що видніють *посеред чорних* полів [7, 391]; Падав сніжок, засипав *чорну* землю, усе сповивав своїм лагідним *білим* сянням [7, 147].

Сірий – колір, проміжний між білим і чорним [5, 15]. Думає поле свою вечірню *сіру* думу [7, 132]; Слався *сірий* сум [7, 304]; Сонце застигло в *сірому* небі [7, 34]; Хвиля важкого *сірого* диму [7, 419]. Інший спогад – *сіра* й тепла дорога серед полів [7, 119]. У літературі поширене вживання сірого кольору у значенні «безликий», «невизначний», «нічим не примітний». Трапляється і синонімічне вживання із словом «безбарвний» [3, 302]: *І сама вона сіра-сіренька, непоказна, менша від качурів, а вони, омиті водою, сяють барвистим пір'ям, що іскриться* [9, 32]; Прикметник «сірий» часто розкриває негативні семи «темний», «сумний», «похмурий», що передають психічний чи соціальний стан [3, 303]: *Капали сірі краплини сльотавого осіннього дня...*[9,408]; *Мряка нависає сірим* лахміттям, подертим, жузманим, *із того лахміття сіється журба, сіються скалки возкого холоду* [9, 24]; *А в хаті – досвіток сірий, наче сіра миша* [9, 122].

Г. А. Губарева зазначає, що чорний – один із найбільш символічних кольорів, який часто співвідноситься з негативними почуттями, такими як страх, печаль, туга, розпач, сум [2, 14]. Чорний колір, як стверджує А. О. Грибова, зберігає сьогодні ті міфологічні та символічні значення, які були для нього властивими в давнину. Традиційним і найбільш поширеним є уявлення про чорний колір, психологічно пов'язане з негативними почуттями, що визначає загальну тенденцію реалізації його оцінної семантики [1, 14]. Будучи протилежним за фізичними властивостями та символікою білому кольору, чорний асоціюється з смертю, яка передається метафоричними образами, «темними» сферами життя, природи і людини [3, 302]: *Морок обступав її зусібіч, німий і чорний* [7, 192]; *Ти й досі не можеш повірити у справжність змісту тієї чорної телеграми* [7, 337]; *Розповідає про чорне мовчання лісу* [7, 144]; *Захистити від чорної обмови людську гідність* [7, 366]; *Якось чорніша від чорної хмари* навідується до нас увечері тітка Марія [9, 94].

Практично в усіх культурах чорний колір співвідноситься з негативними подіями чи емоціями: він символізує темряву, зло, невігластво, горе, розпач, смерть, траур, диявола, нижчі рівні ступенів світобудови [5, 7]. Переважно цей кольоратив у творчості Є. Гуцала пов'язаний із традиційно-символічною семантикою: втіленням темноти, ночі, порожнечі, смерті, біди, виражає інші негативні емоції: *Що ж він замислив, та які чорні думки плекає?* [9, 378]; *І чорно заздрю всім тим, що кров проливали* [9,346]; *чорне мовчання лісу* [8, 223]; *чорна птиця* ночі [8, 359]; *тьма розливається чорним сном* [8, 301]; *чорна, порепана долоня* [8, 428]; *пустка якась чорна* вивільнялась в її душі [8, 219]; *ревнощі чорною пеленою спеленають розум* [9, 369].

Прикметник «чорний», дієслова «чорніти» і похідні від нього дієприкметники «зчорнілий», «почорнілий» традиційно передають комплекс негативних емоцій – суму, розпачу, горя: *Батько схуд, ще більше зчорнів* ...[8, 216]; *чітко вимальовувався зчорнілий Арсенів профіль* [8, 281]; *Мартоха схопилась на рівні, шепочучи спеченими чорною смагою губами* [9, 419]; *Всі мовчали, а він стояв, приклавши руку до закривавленої вушанки, і обличчя в нього було чорне й брудне, заляпане кров'ю* [7, 156].

Слід вказати, що чорний колір також ототожнюють із кольором землі та дощових хмар, що опосередковано має відношення до родючості і відродження, тим самим даючи можливість використовувати його в позитивному значенні. У структурі концепту чорний як

постійної ознаки землі виокремлюємо символічну лінію **земля – життя – добробут** [5, 16]: *Прив'яло пахли скошені поля, і **чорний ґрунт** пахнув скошеними рослинами – житом, полином, петровим батогом, деревієм...* [7, 28]; *Грізна **чорнота вологого поля** була не грізною* [7, 188]; *У полях уже простелено перші **оксамити чорної** рахманної **ріллі*** [9, 258]; *Звідки і коли приходить ця любов до рідної **чорної землі**?* [9, 6]; ***Чорна земля** здається ще темнішою, відмоложеною* [7, 76].

Окрім цього, у творах Є. Гуцала широко представлено прикметники кольорової характеристики, що відтворюють портрет людини. О. Б. Кузьміна наголошує, що чорні очі, брови та кучері – українська національна ознака молодості і краси [5, 15]: *Любов, що здатна зректись всього заради **чорних брів*** [7, 321]; *Смаглява **чорноока дівчина*** [7, 161]; *Та найбільше Михалкові до вподоби молодик з **чорними серпами брів*** [7, 58]. Типові портретні ознаки засвідчують зв'язок чорного з концептами «молодість» та «краса» [5, 15]: *Максим Дігтяр, майже знатний яблунівський механізатор, схожий тільки сам на себе (**смолисте плетиво кучерів чорніє** незаскородженою ріллею в полі, півмісяць білого лоба блідо світиться над тією ріллею; **гострокрилими стрижками** урозліт кинулись брови; очі важко синіють двома перестиглими сливами-кобильохами; щоки – наче навпіл розкряяний, добре випечений на черені книш; **тьмавої барви губи** – мовби вогнисті перчини)* [9, 318]; *Михайло Григорович Дим (циган циганом: **чорні кільця волосся** в'ються над чолом, як молоденькі гадючки в кублі; брови блищать двома добре наточеними ножами)* [9, 297]; *Дмитро Варченко, потомствений сільський коваль, скидається на крука, такий він весь **чорний, мов халява в дьогті**, такий він горбоносий, мов сокиру тримає на обличчі, такий він **чорноокий**, мовби очі свої на ніч ховає у комин, у сажу* [9, 152]; *То вона приходить молода, **чорнява й кароока**, з медовим усміхом на устах, а то сива...* [9, 78]; *Вуса в **чорнявого вусаня** – мов дві молоденькі гадючки, що повисли й висять, горбатий ніс вигинається гострою турецькою шаблею, **темні брови** – наче їх дідько сажею намалював* [9, 84]; ***Чорнява молодиця** співає колискової* [9, 126]; *Осінній вітерець ворухив пасма її **чорного волосся*** [9, 457]; *І подобались мені в цю мить її **чорні брови** – цих двоє ластовеняток, які завжди поруч сидять* [9, 413]; *Може, знову несподівано морок комірчини зацвіте **чорними очима**?* [9, 131]; *Коли зводиться з **чорних вод волосся** й світає її обличчя – на обличчі сяє усмішка* [9, 127]; *І я поклав на **хвилю її чорного волосся** свою праву руку, став пальцями перебирати тугі волоконця* [9, 381].

Змістова структура концепту «чорний» містить низку компонентів оцінно-психологічного плану, наявність яких зумовлена здатністю чорного викликати певні асоціації, тим самим впливати на емоційну сферу людини. Показовим може бути закріплення кольоратива «чорний» за назвами певних абстрактних понять, щоб підкреслити їх емоційно негативний вплив на людину [5, 16]: *Як ізнагла **чорна підозра** шулікою впала в мою душу, вп'ялася гострими пазурами в груди* [9, 368]; *Тільки ж Одарка не всміхнулась у відповідь, знову заціпеніла в **чорному мовчанні** посеред хати, а потім і сипнула словами, наче покотила чавунці по долівці* [9, 234]; *Ой, Дмитре, деś ти глек **чорної брехні** назбирав, а прийшов сюди той глек розбити* [9, 344]. Опозиція білий-чорний є продуктивним елементом серед кольороназв для створення сполук фразеологічного типу [5, 17]: *Об копіюку ноги не заб'єш, її завжди треба тримати про **чорний день*** [9, 196]; *Не супся, як **чорна хмара**, не дмись як сич на погоду, і не визвірайся, як на батька* [9, 406]; *Та в мене од діла **голова біла*** [9, 311]; *Тоді, як **сорока побіліє*** [9, 301]; *Мовляв, і з виду не вельми лепський: йому, либонь, і посеред **білого дня** кислиці сняться* [9, 296]; *Лице в тебе таке, наче напився **білого молока** з-під **чорної корови*** [9, 292].

Як ми переконалися, лексика на позначення кольору має надзвичайно широкі семантико-стилістичні властивості, передає оригінальність авторського світобачення, формує ставлення читача до оповіді, до героїв твору. Письменник добирає кольори не випадково, адже кожна кольоролексема залежно від контексту реалізує власне символічне навантаження й покликана допомогти читачеві досягнути авторський задум.

Список використаної літератури

1. Грибова Л. О. Прикметники назви кольорів як засіб художнього зображення / Л. О. Грибова // Українська мова і література у школі. – 1978. – № 10-12. – С. 42-51.
2. Губарева Г. А. Семантика та стилістичні функції кольоративів у поетичній мові Ліни Костенко: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10. 02. 01 / Г. А. Губарева. – Х., 2002. – 18 с.
3. Камберова Р. Семантика лексем із значенням кольору в українських поетів-символістів / Р. Камберова // Вісник Львівського університету. Серія філол. – 2009. – Вип. 48. – С. 300-305.
4. Критенко А. П. Семантична структура назв кольорів в українській мові / А. П. Критенко // Мовознавство. – 1967. – № 4. – С. 97–112
5. Кузьміна О. Б. Поетична семантика концептів «білий»-«чорний» (на матеріалі української лірики першої третини ХХ сторіччя): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01. – Х., 2005. – 19 с.
6. Саєнко В. П. Семантика і символіка в збірці «Вибране» Михайла Драй-Хмари / В. П. Саєнко // Записки з українського мовознавства. – Одеса: Астропринт, 2000. – Вип. 10. – С. 86–104.

Джерела:

7. Гуцало Є. П. Твори в 5-ти томах. Т.1: Оповідання, новели / Є. П. Гуцало. – К.: Дніпро, 1996. – 453 с.
8. Гуцало Є. П. Твори в 5-ти томах. Т. 2: Повісті / Є. П. Гуцало. – К.: Дніпро, 1996. – 448 с.
9. Гуцало Є. П. Твори в 5-ти томах. Т. 3: Повісті, роман / Є. П. Гуцало – К.: Дніпро, 1997. – 459 с.

Віталіна Кочержук

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАКОНУ МОВНОЇ ЕКОНОМІЇ В ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ

Інтернет-спілкування остаточно стало невід'ємною частиною життя сучасної людини. Цей вид комунікації за відносно короткий час випередив спілкування телефоном (як розмови, так і СМС-листування). Процес популяризації онлайн-комунікації умотивований декількома чинниками. Перш за все, сучасний темп життя вимагає максимальної швидкості прийому, передачі та обробки інформації, а Інтернет на цьому етапі його функціонування дозволяє здійснювати ці операції в будь-який час, маючи лише доступ до електронного приладу з виходом до мережі, а такі функції мають не лише стаціонарні ПК, а й ноутбуки, нетбуки, планшети, смартфони, деякі мультимедійні носії – електронні книги, мультіплеєри тощо.